Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle

Taide ja kulttuuri; luku 29.80 ja erityisesti kirjastojen (ml. koulukirjaston) tilanne, kehittämistarpeet ja resurssit

KIRJASTOT OSANA VALTAKUNNALLISTA TIETOHUOLTOA JA DIGITAALISTA YHDENVERTAISUUTTA

Eduskunnan valtiovarainvaliokunta pyytää lausuntoa erityisesti kirjastojen (ml. Koulukirjaston) tilanteesta, kehittämistarpeista ja resursseista.

Helsingin kaupunginkirjasto antaa lausuntonsa valtakunnallista kehittämistehtävää hoitavana kirjastona, joka kirjastolain mukaan tukee kirjastojen toimintaa yhteisiä palveluja ja kirjastojen yhteistoimintaa kehittäen.

Valtion talousarvioesitys toteaa kirjastoista:

Yleisten kirjastojen palvelut ovat hyvin tavoitettavissa ja ne tarjoavat kaikille mahdollisuuden vahvistaa myös digitaalisuuteen liittyviä taitoja ja hyödyntää digitaalisia sisältöjä. Kirjastojen toiminnan kehittäminen ehkäisee siten erojen kasvamista kansalaisten digitaalisessa osaamisessa ja osallisuudessa." Talousarvioesitys 2018/ 80. Taide ja kulttuuri

Toimintaympäristön muutos

Yleisten kirjastojen toimintaympäristö on muuttunut. Laki yleisistä kirjasoista (29.12.2016/1492) osoittaa kunnan kirjastoille tehtäviksi:

1) tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin;
2) ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa;
3) edistää lukemista ja kirjallisuutta;
4) tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon;
5) tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan;
6) edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua.

Kokoelmaa koskevat ja lukemisharrastusta tukevat tehtävät ovat perinteisiä kirjastojen tehtäviä ja siten hyvin hallinnassa. Paineet kirjastojen kehitystyöhön tulevat ennen muuta uusista tehtävistä ja yhteiskunnan digitalisoitumisesta.

Postiosoite	Käyntiosoite	Puhelin	Faksi	Tilinro	Y-tunnus
PL 4100 00099 HELSINGIN KAUPUNKI city.library@hel.fi	Rautatieläisenkatu 8 Helsinki 52 www.hel.fi/kirjasto	+358 9 3108511	+358 9 31085517		02012566 Alv.nro FI02012566

Esimerkiksi elinikäisen oppimisen, tietopalvelun, yhteiskunnallisen vuoropuhelun ja monipuolisten lukutaitojen tukemista koskevat tehtävät ovat kirjastojen muuttuneessa toimintaympäristössä erityistä kehittämistä vaativia alueita.

Mikäli kirjastot katsotaan osaksi valtakunnallista tietohuoltoa, tulee näiden tehtävien rahoituksen perustua jatkuvuudelle. Kunnat pystyvät tarjoamaan kirjastoille resursseja epätasaisesti, ja kirjastohenkilökunnan valmiudet auttaa kansalaisia täysivaltaiseen digikansalaisuuteen vaihtelevat osaamisen, laiteresurssien, tilojen ja käytössä olevien aukiolotuntein osalta. Helsingin kaupunginkirjasto katsookin, että valtakunnallista kehittämistehtävää ja alueellisia kehittämistehtäviä hoitavien kirjastojen tulee määrätietoisesti tukea kirjastoja erityisesti verkkoon liittyvien tehtävien tasapuolisessa toteutumisessa.

Kansalaisten digitaalisuuteen liittyvien taitojen vahvistaminen

Yleisten kirjastojen neuvoston syyskuussa 2017 tekemään digineuvontakyselyyn vastasi 717 kirjastosta 337 pää- ja sivukirjastoa. Vastaajista 252 kirjastossa oli 0-5 työntekijää ja noin 1/3 kirjastoista ilmoitti henkilökuntaa olevan paikalla koko aukioloajan.

Lähikirjastojen muuttuminen eräillä alueilla kokonaan tai osittain omatoimikirjastoiksi asettaa haasteen kansalaisten digineuvonnalle kirjastotyöntekijöiden voimin. Lain mukaan kirjastojen tulee tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työntekoon ja kansalaistoimintaan. Tämä tehtävä voidaan yhdistää digineuvontatehtävään, kun kirjastot tekevät yhteistyötä kumppaniorganisaatioiden kanssa kansalaisten digitaitojen tukemiseksi. Digineuvontaa tukevat tehtävät tulisikin julkisia palveluja kehitettäessä sisällyttää digitaalisten palveluiden tuottajien tehtäviin.

Kirjastojen antaman neuvonnan ja kirjastoissa tapahtuvan neuvonnan tueksi tarvitaan:

- Kirjastohenkilökunnan digitaalisten taitojen ja kehittämistä valtakunnallisen ohjelman avulla
- Henkilö- ja työaikamitoituksen muuttamista neuvonnan vaatimusten mukaiseksi
- Kirjastoissa käytettävissä olevien laitteiden nykyaikaistamista
- Palvelutuottajien oman neuvonnan lisäämistä kirjastojen tiloissa
- Palvelutuottajille velvoitetta neuvonnassa käytettävien harjoitusalustojen ja -tunnusten luomiselle samanaikaisesti kun palvelu digitalisoidaan
- Julkisten palvelujen (esim. Suomi.fi) palvelukohtaiset esitteet ja käyttöohjeet myös paperimuodossa kirjastojen neuvontatyön tueksi sekä valtakunnallisen logistisen reitin rakentamista julkisilta palvelutuottajilta yksittäiseen kirjastoon
- Etäopetusmateriaaleja palvelukohtaisesti

Kirjastojen ja nykyisten yhteistyökumppaneiden kokemusten mukaan digineuvontaa kirjastoista hakevat ovat usein vailla perustaitoja ja tarvitsevat apua hyvin henkilökohtaisissa asioissa (pankkipalvelut, erilaiset hakemukset, lomakkeet ym.). Kirjastot eivät voi tietosuojasyistä opastaa ilman harjoittelualustoja.

Digitaalisten sisältöjen hyödyntäminen

Kirjaston tarjoamien digitaalisten sisältöjen saatavuuden ja saavutettavuuden kehittäminen on käsitettävä valtakunnalliseksi tehtäväksi, sillä yksittäisten kuntien resurssit ja halukkuus tarjota sähköisiä kirjastopalveluja vaihtelevat.

Kansallisen digitaalisen kirjaston ratkaisut, Finna.fi ja Kirjastot.fi tarjoavat mahdollisuuden kehittää sähköisiä kirjastopalveluja tasapuolisesti. Helsingin kaupunginkirjasto näkee valtakunnallisen kehittämisen kirjastosektoreiden rajat ylittävänä toimintana. Yleiset kirjastot voivat tarjota kansalaisille pääsyn Kansalliskirjaston, Näkövammaisten kirjasto Celian, Viittomakielisen kirjaston ja Monikielisen kirjaston palveluihin, kun niiden sähköisiä palveluja kehitetään väestön digitaitoja vastaavien ratkaisujen avulla.

Sähköisten sisältöjen hajautuminen moniin eri käyttöliittymiin ja ulkopuolelta kunnittain ostettaville lukualusoille hankaloittaa digitaalisten sisältöjen löytymistä ja käytettävyyden kehittämistä. Katsomme, että valtakunnallinen ratkaisu Finna.fi ja erityisesti yleisten kirjastojen asiakkaille kehitettävä ekirjasto.kirjastot.fi-käyttöliittymä tarvitsevat jatkuvuuden rahoitukselle sekä neuvottelun tekijänoikeuspoikkeamista ja lisensiointikäytäntöjen kehittämisestä. Tätä tulee myös kirjastolain käsittelyn yhteydessä Sivistysvaliokunnan antama mietintö (SiVM 21/2016), joka toteaa suomalaisten olevan e-aineiston saatavuuden kannalta epätasa-arvoisessa asemassa sen mukaan, miten kunkin kunnankirjasto on pystynyt hankkimaan e-aineistoja kokoelmiinsa.

Digitaalisten sisältöjen hyödyntämisen esteenä ovat monimutkaiset lisensiointikäytännöt, joiden kehittäminen vaatisi lisensiointikäytäntöjen muutosta sekä kirjastojen oikeuksien laajentamista digitaalisten sisältöjen tarjoamisessa.

Lasten lukutaitojen tukeminen tasapuolisesti (ml. koulukirjastotyö)

Valtakunnallisen kehittämistehtävänsä mukaan Helsingin kaupunginkirjasto kehittää kirjastojen yhteisiä verkkopalveluja ja viestintää. Lukutaidon tukeminen koulujen toiminnassa on yleisten kirjastojen osalta merkinnyt useimmiten kirjavinkkausta ja kirjastovierailuja, mediakasvatusta sekä lasten tutustuttamista kirjastojen tarjoamiin tietosisältöihin. Kirjastojen sijainti ja henkilöresurssit eivät mahdollista tiiviitä vierailuja kouluissa ja vaikka kunnilla on mahdollisuus

perustaa koulukirjastoja, on niiden määrä vähäinen. Koulukirjastot toimivat useimmiten koulujen sisäisinä, pieninä yksiköinä ja niiden kokoelmat ovat pienet. Yhteys yleisten kirjastojen resursseihin vaatisikin vahvistusta.

Opetuksen digitaalistuessa kirjastojen mahdollisuudet osallistua koulun toimintaan sisältöjä tarjoten ovat rajalliset. Lisensiointisyistä kirjastot eivät pysty tarjoamaan e-lukemista koko luokalle yhtaikaisesti. Helsingin kaupunginkirjaston mielestä olisi tärkeää suunnata kohti valtakunnallisesti hankittavaa lukualustaa sekä valtakunnallista, myös kouluja palvelevaa e-kirjakokoelmaa. Tämän hyvänä alkuna ovat tekijänoikeusvapaat teokset eri palveluissa (Doria, SKS:n kokoelmat, digi.kirjastot.fi-kokoelmat). Kansallisen e-aineistokokoelman suunnitteluun tulisi osoittaa resurssit ja työssä tulisi kirjojen lisäksi huomioida myös av-aineistot, joita esimerkiksi Yleisradion ja Kansallisen audiovisuaalisen arkiston (KAVI) hallussa on merkittävästi.

Kouluilla on oikeudet hyödyntää Yleisradion ja KAVI:n aineistoja opetuksessaan. Sama oikeus tulisi laajentaa myös kirjastoille. Nyt kirjastoilla ei ole oikeuksia esittää Ylen Areenassa julkaistuja ohjelmia ja äänikirjoja.

Kirjastojen verkostomaisen yhteistoiminnan tukeminen (Varastokirjaston merkitys)

Kirjastojen toimiminen verkostona tukee kansalaisten tasavertaista osallisuutta asuinpaikasta riippumatta. Kaukolainojen ja etäpalveluiden ansiosta yksittäisen kirjaston kokoelma täydentyy tarvittaessa, ja Varastokirjasto on olennainen tekijä kokoelmatyötä kehitettäessä. Sen tuleekin edelleen toimia olennaisena logistisena osana yleisten kirjastojen palvelua.

Helsingissä 26.10.2017

Katri Vänttinen
Kirjastopalvelujen johtaja

Postiosoite	Käyntiosoite	Puhelin	Faksi	Tilinro	Y-tunnus
PL 4100 00099 HELSINGIN KAUPUNKI city.library@hel.fi	Rautatieläisenkatu 8 Helsinki 52 www.hel.fi/kirjasto	+358 9 3108511	+358 9 31085517		02012566 Alv.nro FI02012566